

S. K. J. Wiśniewska, **TEOLOGIA ANGELUSA SILESIUSA (JANA SCHEFFLERA)**, Warszawa 1984, ss. 253.

Publikacja siostry K. J. Wiśniewskiej jest efektem pracy doktorskiej obronionej w ATK w 1982 r. (promotor ks. doc. H. Juros). Praca składa się z sześciu rozdziałów, z których pięć odpowiada tytułowi, a mianowicie: 1. poświęcony koncepcji Boga, 2. objawieniu Bożemu, 3. nauce o usprawiedliwieniu, 4. i 5. eklezjologii Anioła Ślązaka. Ostatni rozdział 6. poświęcony został nauce o życiu chrześcijańskim, a więc częściowo sakramentologii, a częściowo nauce moralnej i ascetycznej Angelusa. Rozprawę zamyka wybór z dzieła Anioła Ślązaka *Cherubinischer Wandersmann*, najsłynniejszego utworu poetyckiego, a jednocześnie mistycznego śląskiego teologa. Autorka streściła również doskonale całość swej pracy i jej efektów w niemieckojęzycznym podsumowaniu roz-

prawy. Praca zawiera również bibliografię przedmiotu, źródła — dzieła Anioła Słazaka, opracowania jego teologii oraz literaturę pomocniczą. Całość rozprawy autorka poprzedziła rozdziałem pierwszym, który nazwała „wstępnym” (s. 11) ze względu na nieznamość jego postaci i teologii w środowisku polskim. Można śmiało przypuścić, że nieznamość ta rozciąga się również na historyków Kościoła na Śląsku. Publikacja ta zatem wydaje się celowa i bardzo pożyteczna, a dla zajmujących się historią teologii na Śląsku — konieczna.

Autorka po przedstawieniu tła historycznego, zwłaszcza prądów umysłowych i religijnych w XVII wieku na Śląsku, szkicuje krótki życiorys Johana Schefflera. Anioł Słazak urodzony w 1624 r. we Wrocławiu (ojciec był polskim szlachcicem, kalwinem z Krakowa), zdobył najpierw wykształcenie medyczne we Wrocławiu, Lejdzie i Padwie. W czasie studiów zetknął się również z myślą religijną i mistyczną swej epoki, a przede wszystkim z katolicyzmem. W 1653 r. złożył wyznanie wiary katolickiej i już jako katolik wydał w 1657 r. dwa swoje słynne dzieła poetyckie: *Geistliche Sinn- und Schlussreime* oraz *Cherubinischer Wandersmann*. Anioł Słazak, gdyż pod pseudonimem Angelus Silesius publikował swoje dzieła, był przede wszystkim poetą i mistykiem-teologiem. Pod koniec życia dopiero zajął się polemiką z teologią protestancką. W 1661 r. przyjął święcenia kapłańskie i rozpoczął także pracę duszpasterską. Zmarł w 1677 r. we Wrocławiu.

Anioł Słazak, jak wskazuje dysertacja s. Wiśniewskiej, zasługuje na przypomnienie także polskim teologom i na dalsze studia jego twórczości (nie tylko dlatego, że należy do chrześcijańskiej Europy i katolickiego Śląska, ale również do wielu postaci na Śląsku, które mogą łączyć dziedzictwo wielu kultur). Z myśli teologicznej Anioła Słazaka, jak zaznacza autorka, na pierwszy plan wysuwa się mistyczne ujęcie wielu zagadnień. W antropologii zaznacza się ono w poglądzie o nigdy nie zaspokojonej tęsknocie człowieka za Bogiem. Anioł Słazak przypominał wiele elementów wczesnochrześcijańskiej teologii i mistyki, stał się również natchnieniem dla pobożności pietystycznej protestantów i baroku chrześcijańskiego, a następnie romantyzmu; zainteresował się nim także Adam Mickiewicz.

W swej teologii i antropologii Anioł Słazak w charakterystyczny sposób pozbawiał świat autonomii, widząc sens jego istnienia wyłącznie ze względu na zbawienie człowieka. Stąd też obok mistyki w jego teologii ukazuje się wyraźnie aspekt soteriologii, choć w wyraźnym związku z chrystologią i eklezjologią. W teologii Anioła Słazaka autorka nie dostrzega wpływu panteizmu, a niektóre jego myśli, które mogłyby budzić tego rodzaju podejrzenie, tłumaczy właściwością języka poetyckiego oraz wpływami teologii negatywnej, apofatycznej. Zarzut panteizmu — zdaniem autorki — pojawia się przede wszystkim w publikacjach polemistów protestanckich (s. 51—53). Trzeba jednak zaznaczyć, że podejrzenie o panteistyczne ujęcie idei „śmierci Boga” rodzi się zawsze w odniesieniu do teologii apofatycznej. Z drugiej strona autorka mocno i wyraźnie wskazała na katolickie, zdecydowane rzymskie i propapieskie poglądy Anioła, które w ogniu polemiki z protestantami prowadziły do tym dokładniejszego trzymania się wiary katolickiej. I to właśnie wydaje się rzeczą niezmiernie interesującą w teologii Anioła Słazaka. Będąc poetą i mistykiem, nie był indywidualistą, był ściśle związany z Kościołem. Emocjonalny związek z Kościołem ukazywał się u Schefflera jakby w dwu płaszczyznach: w pozytywnym aspekcie — jako związek mistyczny wierzącego z Kościołem oraz w negatywnym ujęciu — jako ostra polemika z przeciwnikami Kościoła rzymsko-katolickiego. Autorka mocno podkreśliła pozafilozoficzny punkt widzenia Anioła Słazaka, zwłaszcza w dziełach poetyckich. Można zapytać, co było pierwotne, a co wtórne w jego myśleniu; czy poetycki punkt widzenia wpływał na mistykę, czy też mistyka wpłynęła na wybranie poetyckiego wyrazu. Problem ten rodzi również pytanie o właściwość odpowiedniej metody analizy twórczości Anioła Słazaka. Jeśli jego główne utwory są dziełami poetyckimi, to czy jest sens pytać w analizie o takie zagadnienia, które postuluje współczesna metodologia teologii? Czy można analizować jego koncepcję objawienia według rozróżnień R. Guardiniego (s. 68)? Tego rodzaju anachronizmy pojawiają się w pracy bardzo rzadko. Choć z drugiej strony brak również szerszej perspektywy historycznej poszczególnych twierdzeń Anioła Słazaka. Autorka po naszkicowaniu w pierwszym rozdziale tła wydarzeń historycznych w zasadzie do nich nie wraca. Całkowicie brak również dokumentacji źródłowej dla poglądów Anioła Słazaka tam, gdzie autorka

wskazuje na związek, a nawet podaje cytaty. Mówi o korzystaniu przez Schefflera z dziedzictwa tradycji Ojców Kościoła, powołuje się za nim na autorytet Augustyna, Cypriana i innych pisarzy kościelnych, nie podając żadnej lokalizacji źródłowej. Być może, iż praca doktorska dla potrzeb publikacji została skrócona właśnie przez pominięcie dokumentacji źródeł.

Praca, choć z tytułu sugeruje ujęcie całości teologii Anioła Ślązaka, faktycznie przedstawia tylko najważniejsze zagadnienia. Stosowniejszy więc byłby tytuł: „Zagadnienia podstawowe teologii Schefflera” lub „Zarys teologii”. Nie wiem również, dlaczego autorka nazwała Plotyna agnostykiem (s. 81), być może przez połączenie — również błędne — teologii apofatycznej, negatywnej z agnostycyzmem.

Niewątpliwą zasługą autorki jest nie tylko ujęcie podstaw teologii Anioła Ślązaka, jej podstawowych problemów, ale przede wszystkim przeprowadzenie w przekonujący sposób dowodu na bezpodstawność zarzutu panteizmu wobec jego systemu. Dla dalszych studiów, zwłaszcza w języku polskim, jest to praca pionierska. Anioł Ślązak zasługuje na zainteresowanie polskich teologów, choćby w tej mierze, jak zainteresowali się nim teologowie amerykańscy czy japońscy (bibliografia!). Dla historyka rekatolicyzacji Śląska postać Anioła Ślązaka urasta do symbolu pokojowej siły kościoła katolickiego na tych terenach.

Ks. Wincenty Myszor